

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องการศึกษาความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑ มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ๒) เพื่อเปรียบเทียบความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา จำแนกตามปัจจัยพื้นฐาน และ ๓) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ผู้วิจัยได้สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาข้อมูลการศึกษาความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑ ได้ผลการวิจัยดังนี้

๕.๑.๑ ข้อมูลปัจจัยพื้นฐานของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วิชฐานะทางธรรม วิชฐานะทางโลก และตำแหน่งหน้าที่ ได้ดังนี้

๑. สถานภาพ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นพระภิกษุ จำนวน ๒๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๘๓.๔ และสามเณร จำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๖.๖

๒. อายุ พบว่า ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง ๒๐ – ๒๕ ปี จำนวน ๘๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๕ รองลงมา มีอายุระหว่าง ๓๑ – ๓๕ ปี จำนวน ๕๕ รูป คิดเป็น ร้อยละ ๒๐.๘ มีอายุระหว่าง ๒๖ – ๓๐ ปี จำนวน ๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๘ มีอายุ ๔๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๒.๑ มีอายุต่ำกว่า ๑๘ ปี จำนวน ๓๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๑.๓ และน้อยที่สุดมีอายุระหว่าง ๓๖ – ๔๐ ปี จำนวน ๒๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๐.๒

๓. พรรษา พบว่า ส่วนใหญ่มีพรรษาดำรงต่ำกว่า ๕ ปี จำนวน ๑๑๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๕ รองลงมา มีพรรษาระหว่าง ๑๑ – ๑๕ ปี จำนวน ๕๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๑.๕ มีพรรษาระหว่าง ๖ – ๑๐ ปี จำนวน ๕๒ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๙.๖ และน้อยที่สุดมีพรรษา ๑๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๓๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑๔.๐

๔. วิชยฐานะทางธรรม พบว่า ส่วนใหญ่มีวิชยฐานะทางธรรม ประโยค ป.ธ.๓ จำนวน ๑๒๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๓ รองลงมาประโยค ป.ธ.๘ จำนวน ๗๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๘.๗ และน้อยที่สุดคือ ประโยค ป.ธ.๕ จำนวน ๖๑ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒๓.๐

๕. วิชยฐานะทางโลก พบว่า ส่วนใหญ่มีวิชยฐานะทางโลก ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๑๓๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๖ รองลงมาปริญญาตรี จำนวน ๑๐๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๘ ปริญญาโท จำนวน ๑๗ รูป คิดเป็นร้อยละ ๖.๔ และน้อยที่สุดคือปริญญาเอก จำนวน ๖ รูป คิดเป็นร้อยละ ๒.๓

๖. ตำแหน่งหน้าที่ พบว่า ส่วนใหญ่เป็นลูกวัด จำนวน ๒๕๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๓ รองลงมาดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาส จำนวน ๘ รูป คิดเป็นร้อยละ ๓.๐ ดำรงตำแหน่งเป็นรองเจ้าอาวาส จำนวน ๔ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๕ และน้อยที่สุดคือ ดำรงตำแหน่งเป็นเจ้าอาวาส จำนวน ๓ รูป คิดเป็นร้อยละ ๑.๑

๕.๑.๒ การศึกษาความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑ ทั้ง ๕ ด้าน โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ความคาดหวังการเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน รองลงมาคือ ความคาดหวังความเคารพนับถือของสังคม ความคาดหวังในปัจจุบันพื้นฐานของชีวิต ความคาดหวังในความมั่นคงของชีวิต ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ความคาดหวังความประสบความสำเร็จสูงสุดของชีวิต ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ความคาดหวังหลังจบการศึกษาของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอก ด้านความคาดหวังในปัจจุบันพื้นฐานของชีวิต โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้อยู่ในสังคมแห่งกัลยาณมิตรที่ดี รองลงมาคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีตามสมควร แก่ฐานะหน้าที่ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการดูแลเมื่อเจ็บป่วยตามสมควร แก่ฐานะหน้าที่ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับความสะดวกสบายและมั่นคงปลอดภัยของที่อยู่อาศัยตามสมควร แก่ฐานะหน้าที่ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับความสะดวกสบายในการเดินทางตามสมควร แก่ฐานะหน้าที่ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับความสะดวกสบายในเรื่องนุ่งห่มตามสมควร แก่ฐานะหน้าที่ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับความสะดวกสบายในเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภคตามสมควร แก่ฐานะหน้าที่

๒. ความคาดหวังหลังจบการศึกษาของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอก ด้านความคาดหวังในความมั่นคงของชีวิต โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้ศึกษาต่อในสาขาวิชาอื่นๆ รองลงมาคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้ศึกษาต่อในสาขาวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาและภาษาบาลี ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อศึกษาต่อในสาขาวิชาอื่นๆ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อศึกษาต่อในสาขาวิชาที่เกี่ยวกับศาสนาและภาษาบาลี ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อศึกษาต่อในต่างประเทศ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้ศึกษาต่อเมื่อลาสิกขา

๓. ความคาดหวังหลังจบการศึกษาของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอก ด้านความคาดหวังความเคารพนับถือของสังคม โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับโอกาสทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามความรู้ความสามารถ รองลงมาคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับโอกาสทำงานด้านอื่นๆ ที่สังคมยอมรับตามความรู้ความสามารถ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับโอกาสทำงานด้านการศึกษาและบริการวิชาการแก่สังคมตามความรู้ความสามารถ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับโอกาสทำงานที่คณะสงฆ์รองรับตามความรู้ความสามารถ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับโอกาสทำงานให้คณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ตามความรู้ความสามารถ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะมีงานที่ดี เจริญและมั่นคงรองรับตามความรู้ความสามารถเมื่อลาสิกขา ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับโอกาสทำงานด้านการปกครองของคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถ

๔. ความคาดหวังหลังจบการศึกษาของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอก ด้านความคาดหวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อทำงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามความรู้ความสามารถ รองลงมาคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อทำงานด้านการสาธารณสงเคราะห์แก่คณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อทำงานด้านการศึกษาและบริการวิชาการแก่สังคมตามความรู้ความสามารถ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อทำงานด้านอื่นตามความรู้ความสามารถ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อทำงานให้คณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนให้ได้ทำงานที่ดี เจริญและมั่นคง ตามความรู้ความสามารถ

เมื่อลาสิกขา ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ท่านคาดหวังว่าหลังจบการศึกษาจะได้รับการสนับสนุนเมื่อทำงานด้านการปกครองของคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถ

๕. ความคาดหวังหลังจบการศึกษาของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอก ด้านความคาดหวังในการประสบความสำเร็จสูงสุดของชีวิต โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ท่านคาดหวังจะมุ่งปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์ รongลงมาคือ ท่านคาดหวังจะเป็นผู้มีบทบาทด้านการช่วยเหลือด้านสาธารณสงเคราะห์และบริการวิชาการแก่สังคม ท่านคาดหวังจะเป็นผู้มีบทบาทด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ท่านคาดหวังจะเป็นผู้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานของคณะสงฆ์ในเพศบรรพชิต ท่านคาดหวังจะเป็นผู้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานด้านอื่นๆ เมื่อลาสิกขา ท่านคาดหวังจะเป็นผู้ประสบความสำเร็จในหน้าที่การงานด้านศาสนาหรือภาษาบาลี เมื่อลาสิกขา ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือ ท่านคาดหวังจะเป็นผู้มีบทบาทด้านการปกครองคณะสงฆ์

๕.๑.๑ ผลการทดสอบสมมติฐาน

๑. สถานภาพ พบว่า นักเรียน มีสถานภาพต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่ตรงตามสมมติฐานที่ว่า นักเรียน มีสถานภาพต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา แตกต่างกัน

๒. นักเรียน มีอายุต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่ตรงตามสมมติฐานที่ว่า นักเรียน มีอายุต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา แตกต่างกัน

๓. นักเรียน มีพรรษาต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ว่า นักเรียน มีพรรษาต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา แตกต่างกัน จึงทำการเปรียบเทียบความแตกต่างเป็นรายคู่โดยวิธีการของเชฟเฟ (Scheffe's) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

๓.๑ นักเรียน มีพรรษาดำกว่า ๕ ปี กับนักเรียนมีพรรษา ๑๖ ปีขึ้นไป มีความคาดหวังหลังจบการศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนคู่อื่นไม่แตกต่างกัน

๔. นักเรียน มีวิทยฐานะทางธรรม ต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่ตรงตามสมมติฐานที่ว่า

๕. นักเรียน มีวิทยฐานะทางโลก ต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่ตรงตามสมมติฐานที่ว่า นักเรียน มีวิทยฐานะทางโลกต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา แตกต่างกัน

๖. นักเรียน มีตำแหน่งหน้าที่ ต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่ตรงตามสมมติฐานที่ว่า นักเรียน มีตำแหน่งหน้าที่ ต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา แตกต่างกัน

๕.๑.๔ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๑. ด้านความหวังในปัจจุบันพื้นฐานของชีวิต พบว่า นักเรียน มีข้อเสนอแนะสูงสุดคือ คาดหวังว่าจะมีปัจจัย ๔ เพียงพอแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดทุกรูปอย่างเสมอภาค เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียนและสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป รองลงมาคือ คาดหวังว่าจะมีระบบสวัสดิการดูแลพระภิกษุสามเณรในยามอาพาธภายในวัดอย่างทั่วถึง คาดหวังว่าจะได้รับการดูแลด้านที่อยู่อาศัยภายในวัด เมื่อสำเร็จการศึกษาให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ คาดหวังว่าเมื่อลาสิกขาแล้วจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขัดสนตามบทบาทหน้าที่การงานในสังคม และคาดหวังว่าจะได้รับการอำนวยความสะดวกเรื่องการเดินทางสำหรับพระภิกษุสามเณรเมื่อจำเป็นต้องเดินทางไปศึกษาเล่าเรียน ร่วมกิจกรรมด้านศาสนา หรือกิจกรรมอื่นๆที่เหมาะสมเพิ่มมากขึ้น

๒. ด้านความหวังในความมั่นคงของชีวิต พบว่า นักเรียน มีข้อเสนอแนะสูงสุดคือ คาดหวังว่าจะมีกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรชั้นเปรียญเอกที่สนใจศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับภาษาบาลีหรือในสาขาวิชาอื่นๆ ตามความเหมาะสม รองลงมาคือ คาดหวังว่าคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีมาตรการส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในสาขาวิชาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น คาดหวังว่าคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะให้ความสำคัญกับการศึกษาของคณะสงฆ์แบบรอบด้าน โดยมีมาตรการรองรับสำหรับพระภิกษุสามเณรชั้นเปรียญเอกที่ลาสิกขาแล้ว ให้มีอาชีพที่เหมาะสมรองรับเหมือนนักศึกษาทั่วไป คาดหวังว่าคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีมาตรการรองรับสำหรับพระภิกษุสามเณรชั้นเปรียญเอกที่สำเร็จการศึกษาแล้ว ให้มีโอกาสดำเนินการที่ด้านการเรียนการสอนในสำนักเรียนที่ขาดแคลนบุคลากรอย่างทั่วถึง และคาดหวังว่าคณะสงฆ์จะมีการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในด้านปริยัติและปฏิบัติแบบเจาะลึกเฉพาะด้าน โดยตัดยอดจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๓. ด้านความหวังความเคารพนับถือของสังคม พบว่า นักเรียน มีข้อเสนอแนะสูงสุดคือ คาดหวังว่าจะได้รับโอกาสทำงานของคณะสงฆ์ คืองานด้านการปกครอง งานด้านการเผยแผ่งานด้านการศึกษา งานด้านการศึกษาสาธารณะประโยชน์ และงานด้านอื่นๆ ตามลำดับ รองลงมาคือ คาดหวังว่าจะสามารถใช้ความรู้สร้างประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมได้มากที่สุด คาดหวังว่าเมื่อลา

ศึกษาแล้วจะเป็นที่ยอมรับ และเป็นบุคลากรที่มีคุณค่าของสังคมได้อย่างภาคภูมิใจ และคาดหวังว่าสังคมจะให้ความสำคัญและให้การยอมรับในสาขาวิชาภาษาบาลีเพิ่มมากขึ้น

๔. ด้านความหวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน มีข้อเสนอแนะสูงสุดคือคาดหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ได้ทำงานที่ตนเองถนัด ตามความรู้ที่เรียนมา ทั้งในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์ รองลงมาคือ คาดหวังว่าจะได้รับความโอกาส และการสนับสนุนส่งเสริมการทำงานจากผู้ที่เกี่ยวข้องในงานของคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการก่อสร้างบูรณะซ่อมแซม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ คาดหวังว่าจะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้ทำงานเพื่อสังคม ตามความรู้ความสามารถ คาดหวังว่าจะได้รับโอกาสทำงานที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาศักยภาพของตนเอง และคาดหวังว่างานที่ทำจะสามารถเอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม, บำเพ็ญบุญบารมีเมื่อลาสิกขาแล้ว

๕. ด้านความหวังความประสบความสำเร็จสูงสุดของชีวิต พบว่า มีข้อเสนอแนะสูงสุดคือ คาดหวังว่าได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพาน หรือประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นอุปนิสัยแห่งการบรรลุมรรคผลนิพพานต่อไป รองลงมาคือ คาดหวังว่าได้ดำเนินชีวิตตามหนทางที่พระพุทธเจ้า และพระอริยสาวกประพฤติปฏิบัติมาได้อย่างสมบูรณ์ คาดหวังว่าได้บวชตลอดชีวิตเพื่อสืบทอดอายุพระศาสนา คาดหวังว่าเมื่อลาสิกขาแล้วจะเป็นประสบความสำเร็จในชีวิต มีครอบครัวและหน้าที่การงานที่ดีและมั่นคง คาดหวังว่าจะประสบความสำเร็จในตำแหน่งหน้าที่ทางคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถ คาดหวังว่าสามารถทำงานเพื่อพระศาสนา และงานเพื่อสังคมไปพร้อมๆกันได้อย่างสมบูรณ์ และคาดหวังว่าจะสามารถทำให้โลกนี้เกิดความสันติสุขได้ด้วยพระพุทธศาสนา

๕.๒ อภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง การศึกษาความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑ มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

๕.๒.๑ การศึกษาความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑ โดยภาพรวม มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลางทุกด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านความคาดหวังการเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน ด้านความคาดหวังความเคารพนับถือของสังคม ด้านความคาดหวังในปัจจุบันพื้นฐานของชีวิต ด้านความคาดหวังในความมั่นคงของชีวิต

และด้านความคาดหวังความสำเร็จสูงสุดของชีวิต โดยจะนำมาอภิปรายเป็นรายด้านตามลำดับดังนี้

๑. ด้านความคาดหวังการเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน จากการศึกษาพบว่า นักเรียน มีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ายาก ต้องใช้เวลา ใช้ความวิริยะอุตสาหะ และแรงจูงใจเป็นอย่างมาก เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วย่อมคาดหวังที่จะได้โอกาสในการทำงานและการสนับสนุนส่งเสริมในการทำงานที่ตนเองถนัดในวิชาความรู้ที่เล่าเรียนมาตามความรู้ความสามารถ แต่ผลการศึกษาความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง อาจเป็นเพราะนักเรียนส่วนใหญ่มีหน้าที่การงานประจำอยู่แล้ว หรือมุ่งหวังที่จะศึกษาต่อในสาขาวิชาต่างๆระดับที่สูงขึ้นไป จึงให้ความสำคัญกับการเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องระดับปานกลางกับแนวคิดของ อัลเดอร์เฟอร์ ที่กล่าวไว้ว่า ความต้องการความเจริญก้าวหน้า เป็นความต้องการที่ผลักดันให้มนุษย์พยายามพัฒนาตนเอง เพื่อให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ซึ่งจะแสดงออกในรูปของการใช้ความรู้ ความสามารถของตนเองให้เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่

๒. ด้านความคาดหวังความเคารพนับถือของสังคม จากการศึกษาพบว่า นักเรียน มีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากพระภิกษุสามเณรที่ศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนั้น ได้รับการยกย่องในด้านชื่อเสียงเกียรติคุณทั้งในคณะสงฆ์และสังคมทั่วไป มาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน เมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วการคาดหวังที่จะได้โอกาสในการทำงานที่ตนเองถนัดตามความรู้ความสามารถเพื่อต้องการพิสูจน์ตนเองให้ได้การยอมรับนับถือจากสังคมจึงอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องระดับปานกลางกับแนวคิดของ มาสโลว์ ที่กล่าวไว้ว่า ความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ มนุษย์ทุกคนมีความปรารถนาจะให้เป็นที่รักของผู้อื่น ต้องการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น และเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ ทราบว่าทุกคนยอมรับตนเป็นสมาชิกคนที่รู้สึกว่าเหงาไม่มีเพื่อน มีชีวิตไม่สมบูรณ์เป็นผู้ที่จะต้องซ่อมความต้องการประเภทนี้ คนที่รู้สึกว่าเป็นที่รักและยอมรับของหมู่จะเป็นผู้ที่สมปรารถนาในความต้องการความรักและเป็นส่วนหนึ่งของหมู่ และสอดคล้องระดับปานกลางกับแนวคิดของ อัลเดอร์เฟอร์ ที่กล่าวไว้ว่า ความต้องการความสัมพันธ์ เป็นความต้องการที่จะมีความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นๆ ในสังคม เช่น ความสัมพันธ์ในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนฝูง ผู้ร่วมงาน และบุคคลที่ตนเองมีความเกี่ยวข้องด้วย

๓. ด้านความคาดหวังในปัจจัยพื้นฐานของชีวิต จากการศึกษาพบว่า นักเรียน มีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะปัจจัยพื้นฐานของชีวิตสำหรับพระภิกษุสามเณรนั้น ไม่มีอะไรซับซ้อนมากนัก ต้องการเพียงปัจจัย ๔ คือเสนาสนะ อาหาร จีวร และยารักษาโรค เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตเท่านั้น ทำให้คาดหวังในปัจจัยพื้นฐานของชีวิตอยู่ในระดับปานกลาง

ซึ่งสอดคล้องระดับปานกลางกับแนวคิดของ อัลเดอร์เฟอร์ ได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการในการมีชีวิตอยู่รอด (Esistence Needs) เป็นความต้องการทางด้านร่างกาย และความต้องการความปลอดภัยในชีวิต เช่น ค่าจ้างและผลประโยชน์ที่เพียงพอ สภาพการทำงานที่เหมาะสม ความมั่นคงในหน้าที่การงาน และสอดคล้องระดับปานกลางกับแนวคิดของ มาสโลว์ ที่กล่าวไว้ว่า ความต้องการทางด้านสรีระ เป็นความต้องการพื้นฐานของร่างกาย เช่น ความหิว ความกระหาย ความต้องการทางเพศ และการพักผ่อน เป็นต้น ความต้องการเหล่านี้เป็นความต้องการที่จำเป็นสำหรับการมีชีวิตอยู่ มนุษย์ทุกคนมีความต้องการทางสรีระอยู่เสมอจะขาดเสียมิได้

๔. ด้านความคาดหวังในความมั่นคงของชีวิต จากการศึกษาพบว่า นักเรียนมีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะการศึกษาภาษาบาลีเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ายาก ต้องใช้เวลา ใช้ความวิริยะอุตสาหะ และแรงจูงใจเป็นอย่างมาก ทำให้นักเรียนบาลีส่วนใหญ่ในขณะที่กำลังศึกษาอยู่จะมุ่งให้ความสำคัญเฉพาะวิชาภาษาบาลีอย่างเดียว ไม่ให้ความสำคัญกับการศึกษาเพิ่มเติมแนวทางในการศึกษาต่อในสาขาวิชาอื่นๆ เพื่อพัฒนาตนเองตามศักยภาพ ซึ่งเป็นกระบวนการที่พัฒนาไปอย่างไม่มีจุดจบตลอดเวลาที่ยังมีชีวิตอยู่ ซึ่งสอดคล้องระดับปานกลางกับแนวคิดของ มาสโลว์ ที่ได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยหรือสวัสดิภาพ เป็นความมั่นคงปลอดภัยทางด้านร่างกายและจิตใจ เป็นอิสระจากการกลัวขู่เข็ญบังคับจากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อมเป็นความต้องการที่ได้รับการปกป้องคุ้มกัน ความต้องการประเภทนี้เริ่มตั้งแต่วัยทารกจนกระทั่งวัยชรา ความต้องการที่จะมีงานทำเป็นหลักแหล่งก็เป็นความต้องการเพื่อสวัสดิภาพของชีวิตอย่างหนึ่ง

๕. ด้านความคาดหวังความประสบความสำเร็จสูงสุดของชีวิต จากการศึกษาพบว่า มีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะความแตกต่างกันระหว่างความคาดหวังของ ๒ ฝ่าย คือ ๑. นักเรียนที่มุ่งให้ความสำคัญกับการเรียน หรือภาระหน้าที่ของตนเองในปัจจุบันเท่านั้น ไม่คาดหวังถึงสิ่งที่ยังไม่มาถึง และ ๒. เพราะการศึกษาภาษาบาลีเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่ายาก ต้องใช้เวลา ใช้ความวิริยะอุตสาหะ และแรงจูงใจเป็นอย่างมาก ทำให้นักเรียนตั้งความคาดหวังหลังจบการศึกษาในการประสบความสำเร็จในชีวิตไว้สูงมาก เมื่อนักเรียน ๒ ฝ่ายมีความคาดหวังที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง จึงทำให้ผลการศึกษาคความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องระดับปานกลางกับแนวคิดของ เมอร์เรย์ ได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการความสำเร็จ เป็นความต้องการที่จะกระทำสิ่งต่างๆ ที่ยากลำบากให้ประสบความสำเร็จ จากการศึกษาพบว่า เพศชายมีระดับความต้องการสำเร็จมากกว่าเพศหญิง และสอดคล้องระดับปานกลางกับแนวคิดของ มาสโลว์ ได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการที่จะรู้สึกว่าคุณค่า ความต้องการนี้ประกอบด้วยความต้องการที่จะประสบความสำเร็จ มีความสามารถต้องการที่จะให้ผู้อื่นเห็นว่าตนมีความสามารถมี

คุณค่า และมีเกียรติต้องการได้รับความยกย่องนับถือจากผู้อื่น ผู้ที่มีความสมปรารถนาในความ ต้องการนี้จะเป็นผู้ที่มีความมั่นใจ ในตนเอง เป็นคนมีประโยชน์และมีค่า ตรงข้ามกับผู้ที่ขาดความ ต้องการประเภทนี้ จะรู้สึกว่าเขาไม่มีความสามารถ และมีปมด้วย มองโลกในแง่ร้าย

๕.๒.๒ การเปรียบเทียบความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบ การศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑ จำแนกตาม สถานภาพ อายุ พรรษา วิทยฐานะทางธรรม วิทยฐานะทางโลก และตำแหน่งหน้าที่ พบว่า นักเรียน มีพรรษาต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบ การศึกษาแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งตรงตามสมมติฐานที่ว่า นักเรียน มีพรรษาต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบการศึกษา แตกต่างกัน ส่วนนักเรียน มีสถานภาพ อายุ วิทยฐานะทางธรรม วิทยฐานะทางโลก และตำแหน่งหน้าที่ ต่างกัน มีความคาดหวังหลังจบ การศึกษาไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งไม่ตรงตามสมมติฐานที่ว่า นักเรียนมีสถานภาพ อายุ วิทยฐานะทางธรรม วิทยฐานะทางโลก และตำแหน่งหน้าที่ ต่างกัน มี ความคาดหวังหลังจบการศึกษา แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ราตรี นาสาทร ได้ศึกษา ความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการศึกษาปฐมวัย ในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลบ้านเล่า อำเภอมะนัง จังหวัดชัยภูมิ พบว่า ผู้ปกครองที่มี อายุ ระดับการศึกษา และสถานภาพทางสมรส ต่างกัน มีความคาดหวังต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตำบลบ้านเล่า อำเภอมะนัง จังหวัด ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกมณ โลหะญาณจริ ได้ศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร พบว่า อาสาสมัครสาธารณสุข มีอายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และสถานภาพทางเศรษฐกิจ ต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครสาธารณสุข ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ส่วนตำแหน่งทางสังคมขัดแย้งกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัยพร สกุลพนารักษ์ ได้ศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการ จัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาเอกชน เขตบางแค กรุงเทพมหานคร พบว่า ผู้ปกครอง มีอายุ และระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคาดหวังต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียนประถมศึกษาเอกชน ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุภรักษ์น์ รัชณรงค์ ได้ศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนระดับ ก่อนประถมศึกษา ของโรงเรียนवासुเทวี สังกัดสำนักบริหารงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษา เอกชน พบว่า ผู้ปกครองที่มีอายุ และ ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความคาดหวังต่อการจัดการเรียน การสอนระดับก่อนประถมศึกษาของโรงเรียนवासुเทวี ไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ ๐.๐๕ และขัดแย้งกับงานวิจัยของ บุญรา นงค์สวัสดิ์ ได้ศึกษาความพึงพอใจของผู้ปกครองที่มี ต่อการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาของโรงเรียนเซนต์โยเซฟพระยอง พบว่า ผู้ปกครองที่มี

ระดับการศึกษา ต่างกัน มีความพึงพอใจต่อการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาของโรงเรียน เซนต์โยเซฟระยอง แตกต่างกัน อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความคาดหวังของนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา ในเขตกรุงเทพมหานคร ภาค ๑ พบว่า

๑. ด้านความหวังในปัจจุบันพื้นฐานของชีวิต พบว่า คาดหวังว่าจะมีปัจจัย ๔ เพียงพอแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดทุกรูปอย่างเสมอภาค เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน และสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป คาดหวังว่าจะมีระบบสวัสดิการดูแลพระภิกษุสามเณรในยามอาพาธภายในวัดอย่างทั่วถึง คาดหวังว่าจะได้รับการดูแลด้านที่อยู่อาศัยภายในวัด เมื่อสำเร็จการศึกษาให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถ คาดหวังว่าเมื่อลาสิกขาแล้วจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขัดสนตามบทบาทหน้าที่การงานในสังคม และคาดหวังว่าจะได้รับการอำนวยความสะดวกเรื่องการเดินทางสำหรับพระภิกษุสามเณร เมื่อจำเป็นต้องเดินทางไปศึกษาเล่าเรียนร่วมกิจกรรมด้านศาสนา หรือกิจกรรมอื่นๆที่เหมาะสม เพิ่มมากขึ้น

๒. ด้านความหวังในความมั่นคงของชีวิต พบว่า คาดหวังว่าจะมีกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรชั้นเปรียญเอกที่สนใจศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับภาษาบาลีหรือในสาขาวิชาอื่นๆ ตามความเหมาะสม คาดหวังว่าคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีมาตรการส่งเสริมสนับสนุนให้พระภิกษุสามเณรได้รับการศึกษาในสาขาวิชาที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น คาดหวังว่าคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จะให้ความสำคัญกับการศึกษาของคณะสงฆ์แบบรอบด้าน โดยมีมาตรการรองรับสำหรับพระภิกษุสามเณรชั้นเปรียญเอกที่ลาสิกขาแล้ว ให้มีอาชีพที่เหมาะสมรองรับเหมือนนักศึกษาทั่วไป คาดหวังว่าคณะสงฆ์และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีมาตรการรองรับสำหรับพระภิกษุสามเณรชั้นเปรียญเอกที่สำเร็จการศึกษาแล้ว ให้มีโอกาสดำเนินการด้านที่ด้านการเรียนการสอนในสำนักเรียน ที่ขาดแคลนบุคลากรอย่างทั่วถึงและคาดหวังว่าคณะสงฆ์จะมีการจัดการศึกษาของพระภิกษุสามเณรในด้านปริยัติและปฏิบัติแบบเจาะลึกเฉพาะด้าน โดยต่อยอดจากการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

๓. ด้านความหวังความเคารพนับถือของสังคม พบว่า คาดหวังว่าจะได้รับโอกาสทำงานของคณะสงฆ์ คืองานด้านการปกครอง งานด้านการเผยแผ่ งานด้านการศึกษา งานด้านการศึกษาสาธารณะประโยชน์ และงานด้านอื่นๆ ตามลำดับ คาดหวังว่าจะสามารถใช้ความรู้สร้างประโยชน์ให้แก่ตนและสังคมได้มากที่สุด คาดหวังว่าเมื่อลาสิกขาแล้วจะเป็นที่ยอมรับ และเป็นบุคลากรที่มีคุณค่าของสังคมได้อย่างภาคภูมิ และคาดหวังว่าสังคมจะให้ความสำคัญและให้การยอมรับในสาขาวิชาภาษาบาลีเพิ่มมากขึ้น

๔. ด้านความหวังความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน พบว่า คาดหวังว่าจะได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ได้ทำงานที่ตนเองถนัด ตามความรู้ที่เรียนมา ทั้งในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์ คาดหวังว่าจะได้รับความโอกาส และการสนับสนุนส่งเสริมการทำงานจากผู้ที่เกี่ยวข้องในงานของคณะสงฆ์ทั้ง ๖ ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่ ด้านการก่อสร้างบูรณะซ่อมแซม ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ คาดหวังว่าจะได้รับการส่งเสริมสนับสนุนให้ทำงานเพื่อสังคม ตามความรู้ความสามารถ คาดหวังว่าจะได้รับโอกาสทำงานที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มพูนและพัฒนาศักยภาพของตนเอง และคาดหวังว่างานที่ทำจะสามารถเอื้อต่อการประพฤติปฏิบัติธรรม, บำเพ็ญบุญบารมีเมื่อลาสิกขาแล้ว

๕. ด้านความหวังความประสบความสำเร็จสูงสุดของชีวิต พบว่า คาดหวังว่าได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพาน หรือประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นอุปนิสัยแห่งการบรรลุมรรคผลนิพพานต่อไป คาดหวังว่าได้ดำเนินชีวิตตามหนทางที่พระพุทธเจ้า และพระอริยสาวกประพฤติปฏิบัติมาได้อย่างสมบูรณ์ คาดหวังว่าได้บวชตลอดชีวิตเพื่อสืบทอดอายุพระศาสนา คาดหวังว่าเมื่อลาสิกขาแล้วจะเป็นประสบความสำเร็จในชีวิต มีครอบครัวและหน้าที่การงานที่ดี และมั่นคง คาดหวังว่าจะประสบความสำเร็จในตำแหน่งหน้าที่ทางคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถ คาดหวังว่าสามารถทำงานเพื่อพระศาสนา และงานเพื่อสังคมไปพร้อมๆกันได้อย่างสมบูรณ์ และคาดหวังว่าจะสามารถทำให้โลกนี้เกิดความสันติสุขได้ด้วยพระพุทธศาสนา

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑. สำนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องควรอำนวยความสะดวกในเรื่องเครื่องอุปโภคบริโภค ตามสมควรแก่ฐานะหน้าที่แก่นักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา

๒. สำนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องควรแนะนำแนวทางการศึกษาต่อเมื่อลาสิกขาแก่นักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา

๓. สำนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องควรให้โอกาสทำงานด้านการปกครองของคณะสงฆ์ตามความรู้ความสามารถแก่นักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกหลังจบการศึกษา

๔. สำนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนส่งเสริมนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกเมื่อทำงานด้านการปกครองคณะสงฆ์

๕. สำนักเรียนและผู้เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนส่งเสริมนักเรียนบาลีชั้นเปรียญเอกให้เป็นผู้ประสบความสำเร็จสูงสุดในด้านการปกครองคณะสงฆ์

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรศึกษาความคาดหวังในการมีปัจจัย ๔ เพียงพอแก่พระภิกษุสามเณรภายในวัดทุกรูป อย่างเสมอภาค เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจในการศึกษาเล่าเรียน และสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาต่อไป

๒. ควรศึกษาความคาดหวังในการมีกองทุนเพื่อการศึกษาสำหรับพระภิกษุสามเณรชั้นเปรียญเอกที่สนใจศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับภาษาบาลีหรือในสาขาวิชาอื่นๆ ตามความเหมาะสม

๓. ควรศึกษาความคาดหวังในการได้รับโอกาสทำงานของคณะสงฆ์ คืองานด้านการปกครอง งานด้านการเผยแผ่ งานด้านการศึกษา งานด้านการสาธารณประโยชน์ และงานด้านอื่นๆ ตามลำดับ

๔. ควรศึกษาความคาดหวังในการได้รับการสนับสนุนส่งเสริมให้ได้ทำงานที่ตนเองถนัด ตามความรู้ที่เรียนมา ทั้งในเพศบรรพชิตและคฤหัสถ์

๕. ควรศึกษาความคาดหวังในการได้ประพฤติปฏิบัติเพื่อการบรรลุมรรคผลนิพพาน หรือประพฤติปฏิบัติเพื่อเป็นอุปนิสัยแห่งการบรรลุมรรคผลนิพพานต่อไป